

STEVE REID 4:30

Podcast

Steve Reich má narozeniny. A Prague Sounds bude u toho. Slavit se bude jak Reichových devadesát, tak třikrát menší, ale stále úctyhodná třicítka festivalu Prague Sounds. Něco si teď k tomu řekneme; od mikrofonu vás zdraví hudební publicista JS. Volba Reicha není náhodná - Na Prague Sounds vystoupil ve Foru Karlín Reich osobně v roce 2014 společně s Colin Currie Group a šlo o zážitek, který organizátoři i věrní fanoušci festivalu dodnes vnímají jako jeden z jeho vrcholů. 19. listopadu nás čeká reichovské best of, od standartního jubilejního koncertu se ale přeci jen v něčem liší. Každé ze tří proslulých Reichových děl zazní v provedení jiného tělesa. Mivos Quartet, kteří mají na kontě nahrávku všech Reichových kvartetů pod jeho osobní supervizí, představí Different Trains. Stálíce pražské soudobé a experimentální hudby, Agon Orchestra, se ujme skladby City Life, kterou v roce 1999 uvedli v české premiéře. A závěr bude patřit speciálně vytvořenému „all-star“ ansámblu německých hudebníků - mezi kterými je i Daniel Brandt a Paul Frick z Brandt Brauer Frick - jenž vznikl před deseti lety za účelem nastudování, uvedení a nahrání Reichovy skladby Six Pianos.

SIX PIANOS

Takto zní nahrávka Reichových Six Pianos, kterou před deseti lety nahrála šestice německých klavíristů. Letos si tento zážitek zopakují v Rudolfinu, kam Prague Sounds v listopadu na čtyři dny zamíří na rezidenci. Dvořákova síň bude Reichovi jistě slušet. I když si sympatický Američan se svou charakteristickou kšiltovkou nikdy nepotrpěl na honosné koncertní síně a operní domy, nedá se nic dělat: jeho hudba do nich tak trochu patří. Přes šedesát let je aktivní na hudební scéně a New York Times ho překřtily na nejslavnějšího skladatele své doby.

Six Pianos bude na pražském koncertě tou nejstarší skladbou, vznikla v roce 1973. To už měl newyorský rodák leccjaké úspěchy za sebou a také reputaci originálního skladatele s vlastní vlivnou technikou a sklonem k reduktivním a repetitivním plochám, pro které se brzy ujal pojem minimalismus. Pokud je slušivá pokrývka hlavy Reichovým charakteristickým prvkem vizuálním, jedním z těch hudebních je rozhodně jeho technika fázování. Ta spočívá v tom, že se vezme jedna fráze, která se hraje dva a vícekrát a každá v trochu jiné rychlosti. Mohli jste to slyšet v předchozí ukázce, ovšem ve skladbě Piano Phase pro dva klavíry z roku 1967 to bude ještě jasnější.

PIANO PHASE

Ve svém jádru jednoduchá záležitost, fázování rozprostřené v čase ovšem nabírá na své hypnotické síle. Což ostatně moc dobře víte, pokud máte rádi nějaký typ elektronické hudby, ve které se fázování běžně používá. Reichovy pionýrské a důsledné aktivity s touto technikou v elektronické i akustické hudbě ale už navždy zůstanou zlatým písmem zaneseny do dějin poválečné hudební kultury.

Do tichého chlapce narozeného do střední vyšší newyorské třídy by to možná nikdo neřekl. Do hodin klavíru chodil, protože to podle jeho otce patřilo k dobrému vychování. Po třech letech lekcí s tím ovšem desetiletý Steve seknul. Ve čtrnácti už bylo ale všechno jinak a Reich měl vlastní hlavu a uši, kterým učarovala v krátkém sledu po sobě barokní hudba, moderní hudba typu Stravinského i bebop. Ten ze všeho nejvíc ho přesvědčil, že tam kde neuspěl klavír, budou mít šanci bicí. Reich, mladík mnoha zájmů, nicméně brzy skončil na studiích filosofie na Cornellské univerzitě. V hodinách s tamním profesorem hudby, se kterým ho spojoval podobný hudební vkus, zpětně zjistil, proč ho tak okouzli právě Bach, Stravinského Svěcení jara či krkolomné jazzové eskapády Charlieho Parkera. Podobně jako on totiž měli tito skladatelé rádi stabilní puls, zřetelné tonální jádro i strohý kontrapunkt. Když se nakonec Reich začal naplno věnovat hudbě, nechyběl v ní ani jeden z těchto kompozičních atributů. Jasný názor se promítl i do posluchačských preferencí: „Abych se přiznal, hudba Haydna nebo Wagnera mě vlastně nikdy moc nezajímala,“ nechal se jednou slyšet.

Složitější vztah měl s evropskou poválečnou avantgardou, už jen kvůli tomu, že nějaký čas studoval s italským avantgardistou Lucianem Beriem. Brzy ale zjistil, že tudy cesta prostě nevede, i když duch doby velel psát v posluchačsky tuze nepřejícné seriální technice. S odstupem času k tomu Reich v roce 1987 poznamenal úžasný a často citovaný výrok: „Stockhausen, Berio a Boulez velmi upřímně zachycovali, jaké to bylo sbírat trosky vybombardovaného kontinentu po první světové válce,“ říká, „jenže chtít po Američanech v letech 1948, 1958 nebo 1968 – v reálném kontextu okřídlených cadillaců, písní Chucka Berryho a milionů prodaných hamburgerů – [chtít po nich v téhle době] předstírat, že místo toho teď budeme prožívat tmavě hnědou úzkost meziválečné Vídně, je lež, hudební lež.“

To opravdové a autentické pro sebe Reich našel v rytmických opakujících se vzorcích, běžných zvucích, i lidské řeči. Six Pianos vznikají v příjemném období Reichova života, ve kterém se daří jemu i jeho ansámblu Steve Reich and Musicians, a má za sebou sepsání eseje s názvem „Hudba jako graduální proces“, svého druhu minimalistický manifest, který – v krásné době bez AI algoritmů – nachází krásu ve tvorbě samovolných procesů, kterým skladatel dodá pouze prvotní impuls a pravidla a pak ho nechá vytvářet sebe sama bez dalších zásahů. Nejdůležitější moment, který předchází premiéře Six Pianos, je ale rok 1970 a Reichův hluboký ponor do africké hudby, který jeho hudební jazyk navždy promění.

DRUMMING Part II

Pět týdnů strávil v Ghaně coby hudební student. Možná nejslavnější výsledek osudového pobytu právě slyšíte. Ve skladbě Drumming skládá Reich poctu západoafrickým polyrytmům, a zároveň je provádí svými fázovými posuny. Inspirace, které stačil Reich v Ghaně nasbírat dříve, než ho domů poslala malárie, se promítají i v Six Pianos, jen ne tak v obnažené formě jako v Drumming. I tady se několik aktérů postupně shází a zase rozchází při hraní jednoho osmidobého patternu, ale pokaždé je někdo jiný trochu pozadu nebo napřed a vyrazí jiný beat z daného vzorce.

SIX PIANOS

Leoš Janáček dodnes nepřestává fascinovat posluchače z celého světa. Jeden z jeho stěžejních inovativních příspěvků v kontextu moderní opery se týkal práce s melodičností lidské řeči. O svém systematickém zapisování a zhudebňování krátkých útržků řeči mluvil jako o nápěvkách mluvy a zpracoval je nezaměnitelným způsobem, například ve slavné opeře Její Pastorkyna. Kdyby se narodil o nějakých osmdesát let později, možná by se o stejný fenomén zajímal takovým způsobem, jako Steve Reich. I ten byl totiž – sám znalý Janáčkových snah – dlouhodobě fascinovaný přirozenou inklinací lidského jazyka takříkajíc zpívat. Jakožto autor, kterému byla odjakživa cizí romantická nápodoba, se zpěvnost mluvy rozhodl zpracovat po svém. Zkrátka ji nahrál a pak ji buďto elektronicky opracovával jako v raných kouscích pro tape Its Gonna Rain a Come Out, nebo ji opisoval hudebními nástroji.

Patrně nejslavnější příklad této techniky jsou Different Trains neboli různé či odlišné vlaky z roku 1988. Je to mimořádně osobní skladba, ke které Reicha inspirovalo vlastní dětství. Jde o slavnou historku, kterou jeho fanoušci dobře znají, ale určitě stojí za to si ji připomenout, nejlépe Reichovými vlastními slovy. Ten v autorském komentáři píše: „Rok po mém narození se moji rodiče rozvedli. Moje maminka, zpěvačka, se odstěhovala do Los Angeles a můj tatínek, advokát, do New Yorku. Protože si mezi sebou dohodli střídavou péči, pravidelně jsem se svou guvernantkou jezdil vlakem mezi New Yorkem a Los Angeles mezi lety 1939 a 1942. Vnímal jsem to tehdy jako vzrušující a romantické výlety, když o nich ale přemýšlím dnes, dochází mi, že kdybych ve stejné době jako židovský chlapec žil v Evropě, cestoval bych dost odlišnými vlaky.“

Tolik Steve Reich, který tuto myšlenku rozvinul do nebývale doslovné hudební kompozice, která kombinuje přednahrané zvuky dobových vlaků, vzpomínky pamětníků – včetně Reichovy guvernantky - a zvuk smyčcového kvarteta, jehož členové napodobují rytmus i melodii daných útržků. Reich do Different Trains vkládal velké naděje, domníval se, že takový typ hudebního dokumentu najde odezvu u dalších autorů a stane se svého druhu novým žánrem. V tom se samozřejmě mýlil, protože Different Trains se napodobit moc dobře nedají. Steve Reich v této skladbě každopádně nastolil výrazný směr sám pro sebe, ve kterém pokračoval v dalších dílech, včetně rozsáhlé multimedialní opery Cave, ke které napsala libreto jeho žena, umělkyně Beryl Korot. První část Different Trains si teď poslechneme v provedení Mivos Quartet, souboru, který provedení stejného díla chystá i pro Prahu.

DIFFERENT TRAINS

Mivos Quartet pode mnou doznívající nahrávku Different Trains pořídil v roce 2023. Podle kritik se vedle referenčních snímků proslulého Kronos Quartetu jedná o ty nejzdařilejší nahrávky Reichových děl pro smyčcové kvarteto. Myslím, že ukázka, kterou právě posloucháme, není s takovými výroky v rozporu. Na Pražském koncertu se také představí pražský Agon Orchestr, s bohatou historií uvádění klíčových děl světové poválečné hudební kultury v Čechách. Vznikl v osmdesátých letech a krom zahraničních premiér se také věnoval uvádění novinek českých autorů včetně tří zakládajících členů, Petra Kofroně, Miroslava Pudlák a Martina Smolky. Každý z těchto skladatelů chová k minimalismu pozitivní, i když velmi specifický vztah. Uvádění děl Steva Reicha na sebe proto nenechalo dlouho čekat. V roce 1999 Agon Orchestra v Divadle Archa pod vedením Petra Kofroně poprvé v Čechách uvádí City Life, který Reich zkomponoval jen čtyři roky před tím, v roce 1995. Krom Reicha se hraje také Petr Kotík, John Zorn a Frederic Rzewski.

I v City Life slyšíme lidské hlasy, náhodné hlášky kolemjdoucích. Tentokrát jejich melodii a vnitřní náboj opisuje velký ansámbl složený z šestice dechových nástrojů, klavírů, samplerů, marimby, spousty dalších bicích a smyčcového kvarteta. Ve stopách, které obstarávají samplery slyšíme krom hlasů také, jak vyjmenovává v autorském komentáři sám Reich, „klaksony, praskání dveří, brzdy, houkačky nebo sirény požárních a policejních vozů.“ Zásadní rozdíl oproti Different Trains tkví v tom, že hudebníci nemusí hrát na klik – na samplery hrají živě a mohou tak reagovat na aktuální dění a kolektivní náladu v sále. V první větě Reich sampluje stále do kole hlášku pouličního prodavače, který volá Check it out, tedy mrkněte na to, anebo ještě přesněji v současné češtině – zčekuj to! Mám za to, že v případě koncertu Steve Reich 90 bych s tímto v City Life zvěčněným obchodníkem nemohl nesouhlasit. 19. listopadu v Rudolfinu to rozjedou hned tři hudební formace a hudba Steva Reicha za to rozhodně stojí. Jinými slovy - Check it out!

CITY LIFE: I. CHECK IT OUT

Jiří Slabihoudek

hudební publicista